

слухового восприятия у глухонемых и тугоухих учащихся. – М., 1961.

УДК: 376.1-056.2/.3:373.3/.5

ДІЯЛЬНІСТЬ РЕСУРСНИХ КОНСУЛЬТАТИВНО-МЕТОДИЧНИХ ЦЕНТРІВ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

С.В. Литовченко

м. Київ

У статті представлено основні завдання діяльності та варіанти організації ресурсних консультативно-методичних центрів інклюзивного навчання; розкрито особливості надання послуг; зазначено нормативні документи, актуальні в межах проблеми.

Ключові слова: інклюзивне навчання, ресурсний консультативно-методичний центр, співпраця фахівців загальної та спеціальної освіти.

Деятельность ресурсных консультативно-методических центров инклюзивного обучения

В статье представлены основные задачи деятельности и варианты организации ресурсных консультативно-методических центров инклюзивного обучения; раскрыты особенности предоставления услуг; указаны нормативные документы, актуальные в рамках проблемы.

Ключевые слова: инклюзивное обучение, ресурсный консультативно-методический центр, сотрудничество специалистов общего и специального образования.

The activities of the resource consultation-methodical center of inclusion education

In article presents the key challenges and options for resource consultation-methodical center of inclusion education, revealed features of service, these pronouncements are relevant in the problem.

Keywords: inclusion education, resource consultation-methodical center, collaboration of general and special education.

Педагоги загальноосвітніх навчальних закладів, де впроваджується інклюзивна модель навчання, стикаються з проблемами, зумовленими відсутністю належної підготовки, недостатнім рівнем знань у галузі спеціальної педагогіки, специфіки роботи з дітьми, можливості та здібності яких децю відрізняються від умовної норми.

Вирішення зазначених проблем пов'язане із залученням до роботи в умовах інклюзивного навчального закладу фахівців системи спеціальної освіти, організацією ресурсних консультативно-методичних центрів, діяльність яких спрямована на комплексну підтримку інклюзивного навчального закладу, батьків дітей з особливими потребами.

У статті розглядаються основні варіанти організації таких центрів, особливості надання послуг, нормативні документи, актуальні в межах проблеми.

В основу матеріалів покладено:

- теоретичні положення щодо інклюзивного навчання дітей з особливими потребами;
- результати узагальнення актуального досвіду, зокрема канадсько-українського проекту «Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні» (<http://www.education-inclusive.com>), в межах якого працюють пілотні навчальні заклади – середня загальноосвітня школа № 95 м. Львова та НВК «Школа-ліцей» № 3 імені А.С. Макаренка м. Сімферополя; науково-педагогічного експерименту всеукраїнського рівня «Соціальна адаптація й інтеграція в суспільство дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, завдяки запровадженню інклюзивного навчання» (Наказ МОН України від 1 грудня 2008 року № 1087); до реалізації програми експерименту залучено 22 загальноосвітні навчальні заклади;

– результати досліджень зарубіжних (переважно канадських) та вітчизняних вчених у галузі інклюзивної освіти (статті, матеріали конференцій та семінарів тощо).

Основні *завдання* діяльності ресурсних консультативно-методичних центрів:

– психолого-педагогічний та корекційно-реабілітаційний супровід освіти дітей з особливими потребами;

– ресурсне забезпечення педагогів, фахівців та батьків (банк методичних матеріалів; спеціальне обладнання; інформаційні ресурси; навчання, консультування тощо) в інклюзивних навчальних закладах;

– координація взаємодії загальноосвітніх навчальних закладів з інклюзивним навчанням, спеціальних навчальних закладів, реабілітаційних центрів та інших інституцій.

Принципи діяльності центрів:

– визнання права кожної дитини на здобуття освіти в різних типах навчальних закладів;

– єдність теоретичних підходів та педагогічної практики, врахування зарубіжного досвіду;

– диференціація й індивідуалізація діагностики та навчання дітей, консультування батьків;

– комплексний підхід, що передбачає використання різних засобів, форм, методів роботи для реалізації завдань центру.

Враховуючи зарубіжний досвід, доцільна така організація роботи, за якої координаційну функцію виконує головний центр, у кожному регіоні діють регіональні ресурсні центри.

Можливо визначити певні моделі організації ресурсних консультативно-методичних центрів.

Перша модель – ресурсний центр як окрема структура.

Наприклад, регіональний ресурсний центр у місті Едмонтон (Канада) діє як окрема структура, яка має свій штат працівників (сурдопедагог, тифлопедагог, логопед, фахівці з фізичної реабілітації тощо), комплекс навчальних програм і методичних матеріалів для дітей різного віку, спеціальне обладнання. Спеціалісти центру беруть участь у здійсненні супроводу дітей з особливими потребами в закладах з інклюзивним навчанням, за потреби надають консультативні послуги педагогам, організують навчання фахівців.

Фахівець з діяльності ресурсних центрів, директор відділу з програм та послуг для учнівської молоді Департаменту освіти, громадянства та молоді провінції Манітоба (Канада) Джоана Блейз розглядає такі етапи здійснення супроводу таким центром:

1. Команда ресурсного центру переглядає документи особової справи учня та визначає необхідність оцінювання/діагностики психофізичного стану розвитку дитини.

2. Оцінювання може проводитися як у центрі, так і у навчальному закладі.

3. Команда ресурсного центру зустрічається з педагогами та батьками дитини, щоб за результатами оцінювання визначити необхідні адаптації/модифікації (фізичного простору, навчальних матеріалів, методів викладання тощо).

4. Підготовка та навчання батьків і педагогів навчального закладу, у якому навчається дитина, проводиться відповідними працівниками ресурсного центру.

5. Працівники ресурсного центру здійснюють систематичний контроль за успішністю виконання навчальної програми та постійну консультативну підтримку батьків, педагогів відповідно до визначеного плану та за необхідності.

Друга модель – ресурсний центр як структурний підрозділ спеціального навчального закладу.

Спеціальні заклади, не зменшуючи своїх основних функцій, можуть стати своєрідними ресурсними центрами, здатними забезпечувати спеціальний супровід дітей з особливими потребами у загальноосвітніх закладах, надавати консультації педагогам масових шкіл, бути технічною та навчально-методичною базою для шкіл, які впроваджують інклюзивну практику.

Відповідна модель доцільна у країнах, які мають розвинену систему спеціальних навчальних закладів, про що йдеться у *Саламанкській декларації та Рамках дій стосовно навчання осіб з особливими потребами* (прийняті у 1994 р. у м. Саламанка, Іспанія). Положення декларації мають бути підґрунтям освітньої політики та практичної діяльності 92-х держав – учасниць конференції. В ній, зокрема, зазначено: «Становище з освітою осіб з особливими потребами значно варіюється залежно від країн. Наприклад, існують країни з добре налагодженими системами спеціальних шкіл для осіб з конкретними порушеннями розвитку (певних категорій). Персонал спеціальних закладів має досвід, необхідний для раннього виявлення, діагностики осіб з порушеннями розвитку. Спеціальні школи можуть використовуватися як центри професійної підготовки та ресурсні центри для персоналу, який працює у звичайних школах ... Вагомий внесок, який персонал спеціальних шкіл може внести в роботу загальноосвітніх шкіл, полягає у розробці змісту навчальних планів і методик з урахуванням індивідуальних потреб учнів».

У такому контексті цікавий досвід Латвії. За даними Міністерства освіти та науки цієї країни, більшість спеціальних шкіл відповідно до «Концепції розвитку спеціальної освіти» співпрацюють з масовими загальноосвітніми школами, де навчаються діти з особливими потребами. Зокрема, у 1998 р. п'ять спеціальних шкіл одержали статус «Центрів розвитку». Ці заклади

успішно виконують функції консультативних центрів, розробляють навчальні програми для спеціальних класів, які функціонують у масових навчальних закладах, надають навчально-методичну допомогу вчителям масових шкіл, беруть участь у перепідготовці та підвищенні кваліфікації педагогів.

Постанова Кабінету міністрів Латвії «Критерії і порядок, за якими спеціальний навчальний заклад одержує статус «Центру розвитку», надає змогу проводити поступове реформування закладів спеціального типу, розширюючи їх функції, зберігаючи кадровий та навчально-методичний потенціал. Можливості отримання статусу «Спеціальна школа – центр розвитку» спонукає фахівців спеціальних закладів сприяти реформуванню освітнього процесу, підвищувати свій кваліфікаційний і фаховий рівень, а не чинити спротив розгортанню мережі закладів інклюзивного типу.

Для України така модель актуальна, оскільки, як і більшість пострадянських країн, наша країна має потужну систему спеціальних навчальних закладів. На виконання розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 грудня 2009 р. №1482-р «Про затвердження плану заходів щодо запровадження інклюзивного та інтегрованого навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на період до 2012 року» видано Наказ Міністерства освіти і науки України від 12 грудня 2009 р. №1153, яким передбачено «...утворення навчально-реабілітаційних центрів на базі спеціальних загальноосвітніх шкіл-інтернатів, залучення фахівців і використання обладнання зазначених шкіл з метою поліпшення навчання дітей, які потребують корекції фізичного та/або розумового розвитку, в класах з інклюзивним навчанням і спеціальних класах загальноосвітніх навчальних закладів».

Розпочато створення ресурсних центрів на базі спеціальних навчальних закладів, ПМПК; окремі функції беруть на себе громадські організації.

Третя модель – створення ресурсного центру при науково-дослідних інститутах, дефектологічних факультетах (інститутах) вищих навчальних закладів.

Ресурсний консультативно-методичний центр корекційної роботи та інклюзивного навчання в м. Києві створено Інститутом спеціальної педагогіки НАПН України спільно з Науково-виробничим підприємством «ВАБОС». У центрі надаються психолого-педагогічні та корекційно-реабілітаційні послуги дітям з особливими потребами та їхнім батькам, консультації фахівцям та педагогам.

Пріоритетний напрям роботи центру – підвищення кваліфікації педагогічних кадрів для системи спеціальної освіти, реалізації інклюзивного навчання. Завдяки сучасному обладнанню у центрі є можливість проводити Інтернет-конференції, дистанційне навчання, слухати лекції відомих світових вчених та обговорювати актуальні проблеми он-лайн.

Поєднання науково-методичного потенціалу Інституту спеціальної педагогіки НАПН України, розроблених науковцями теоретичних підходів у галузі інклюзивної освіти з сучасними освітніми технологіями, досвідом навчально-розвивальної роботи співробітників Науково-виробничого підприємства «ВАБОС» створює умови для впровадження сучасної моделі психолого-педагогічного та корекційно-реабілітаційного супроводу освіти дітей з особливими потребами.

Четверта модель – віртуальний ресурсний центр.

В рамках канадсько-українського проекту «Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні» у Кримському та Львівському регіонах створено програми «Інклюзивний ресурсний центр (ІРЦ)», які здійснюють свою діяльність в мережі Інтернет, що є актуальним в умовах недостатнього матеріально-технічного забезпечення цього напрямку.

Така модель, зокрема, в контексті підвищення кваліфікації педагогів, широко використовується в інших країнах. «Не відкидаючи потребу в

особистих контактах, он-лайнове середовище пропонує ще одне цінне джерело і взаємну можливість для підвищення кваліфікації вчителів, що, своєю чергою, веде до покращення навчання учнів». (Сінтія Уей, доктор освіти. Підвищення кваліфікації вчителів: стратегія вдосконалення школи. – Журнал «Освітні нотатки» (LAB Education Notes), том 3, № 2, листопад 2001 р.).

На офіційному сайті канадсько-українського проекту щодо програми «Інклюзивний ресурсний центр» зазначено: «Інклюзія як освіта для всіх потребує надзвичайно різноманітних ресурсів. Діти з особливими потребами, котрі інтегруються у загальноосвітні школи, – різні, їхні потреби можуть дуже відрізнятись. Тому мати одразу всю потрібну інформацію, обладнання, досвід, спеціалістів на кожен випадок неможливо. У кожному випадку необхідна акцентована індивідуально робота, пошук різноманітних способів підтримки. Фактично кожній сім'ї, дитині, школі, педагогу необхідно надати щоразу інакшу допомогу, яка нівелює проблеми та полегшить входження в навчальний процес. Книжки, веб-ресурси, перекладні матеріали, а також інформація про всі існуючі в громаді супутні послуги та їх координати надаватимуться на запит батьків і педагогів. Все це значною мірою нове, ще не обумовлене жодними інструкціями, тому вимагає творчого підходу».

На початковому етапі діяльності на ІРЦ покладаються такі функції:

1) *Навігація*. ІРЦ допомагає батькам дітей з особливими потребами знайти серед пропонованих послуг необхідні для надання підтримки, реабілітації та освіти саме їхнім дітям; надає інформацію про наявні види підтримки в повсякденному побуті – транспорт, обладнання, асистування тощо.

2) *Ресурси*. Інформаційні ресурси для педагогів, фахівців та батьків: фахові довідкові матеріали, навчально-методичні посібники, інформація про особливості організації навчально-виховного процесу в умовах інклюзії тощо;

3) *Обстоювання інтересів.* Передбачається здійснювати за двома напрямками: 1) представництво інтересів конкретної дитини; 2) просвітницька робота, інформування про принципи інклюзивної освіти.

Щоб виконати ці функції, ІРЦ мають збирати актуальну інформацію про наявні ресурси кожного регіону та налагоджувати робочі контакти з інституціями, що працюють з дітьми з особливими потребами, – школами, реабілітаційними установами, логопедичними пунктами, службами для сім'ї, дітей та молоді та ін.

В основі визначення розглянутих моделей ресурсних центрів інклюзивного навчання покладено *принцип розташування.*

Можна розглядати різні варіанти надання послуг ресурсними центрами. Необхідно відзначити, що більшість центрів пропонують низку дистанційних і локальних (таких, що надаються на місці) послуг. Ці моделі виникли значною мірою у відповідь на існуючі потреби осіб з особливими потребами, родин, працівників соціальних служб або певної цільової групи (наприклад, людей з порушеннями зору):

– *дистанційне обслуговування.* За цієї моделі послуги надаються, щоб підтримати дитину там, де вона безпосередньо перебуває (вдома, в навчальному закладі тощо). Наприклад, дитина з порушеннями опорно-рухового апарату може потребувати спеціального транспорту, доступу до будівель, адаптованих технологій для навчання, а також фізичних пристосувань, що допоможуть дотримуватись особистої гігієни.

Лікар або педагог відвідує дитину вдома, в дитячому закладі чи школі для того, щоб встановити, які адаптації необхідні для задоволення потреб дитини.

– *послуги, що надаються на місці.* Послуги надаються безпосередньо у центрі; батьки, діти та педагоги навчального закладу відвідують центр, щоб отримати необхідну підтримку. Наприклад, батьки і вчителі приїзять до

центру з метою отримати консультацію фахівців, мати можливість спостерігати за дитиною у процесі спеціальних занять.

Ресурсні центри знаходять схеми ротації обладнання або ж почергового користування ним, коли клієнт, який більше не потребує певного пристрою, передає його для використання іншому.

«Необхідно враховувати доцільність певного варіанту надання послуг для конкретної дитини. Чітких правил не існує, і моделі надання послуг успішніші, якщо їх можна переглядати та змінювати за потреби» (Джоана Блейз. Ресурсні центри для осіб з інвалідністю. Канадські перспективи: <http://www.education-inclusive.com>).

Таким чином, організація співробітництва фахівців загальної та спеціальної освіти, створення ресурсних центрів є необхідною умовою ефективного вирішення завдань освіти та соціалізації дітей з особливими потребами.

Література:

1. *Колупаєва А.А.* Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: Монографія. – К.: «Самміт-Книга», 2009. – 272 с.: іл. – (Серія «Інклюзивна освіта»).

2. *Колупаєва А.А., Таранченко О.М.* Діти з особливими потребами в загальноосвітньому просторі: початкова ланка. Путівник для педагогів: Навчально-методичний посібник. – Київ, 2010. – 96 с. – (Серія «Інклюзивна освіта»).

3. *Концепція інклюзивної освіти* (за ред. Засенка В.В.) // [Електронний ресурс]. – 2010. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua>.

УДК: 376.1-056.262-053.4:316.772.4-055.52-055.2

КОМПЛЕКС КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИВАЛЬНИХ ІГОР НА РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНОЇ СФЕРИ ДІТЕЙ